

«интеллектуальный потенциал». Определено, что уровень интеллектуальной культуры обуславливает уровень интеллектуального потенциала. Интеллектуальный потенциал является основой для формирования интеллектуального капитала. Предлагается рассматривать интеллектуальный потенциал, интеллектуальную культуру и интеллектуальный капитал по трем уровням - микро-, мезо-, макро-. Рассматриваются жизненные циклы указанных ключевых категорий и их детерминанты развития.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, интеллектуальный потенциал, интеллектуальная культура, интеллектуальные ресурсы, уровень интеллектуального потенциала, уровень интеллектуальной культуры, уровень интеллектуального капитала, факторы формирования интеллектуального капитала, факторы развития интеллектуального потенциала, компоненты и детерминанты развития интеллектуальной культуры.

Chen Chi. Intellectual capital in the context of intellectual culture.

The article deals with interrelation and interdependence of the concepts «intellectual culture», «intellectual capital», «intellectual potential». It is determined that the level of intellectual culture determines the level of intellectual potential. Intellectual potential is the basis for the formation of intellectual capital. It is proposed to consider intellectual potential, intellectual culture and intellectual capital on three levels - micro-, meso-, macro-. The life cycles of these key categories and their determinants of development are considered.

Keywords: intellectual capital, intellectual potential, intellectual culture, intellectual resources, the level of intellectual potential, the level of intellectual culture, the level of intellectual capital, the factors of intellectual capital formation, the factors of intellectual potential development, components and determinants of the development of intellectual culture.

Квашин В.

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО:
СТАН ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Предметом дослідження у статті є поняття «громадянське суспільство», його місце і роль у сучасному розвитку суспільства. Визначено основні умови, за якими відбувається формування та розвиток громадянського суспільства, а також відзначено взаємозалежність від взаємовідносин між владою-суспільством-громадянином. У рамках дослідження вивчався вплив і залежність стану розвитку громадянського суспільства від соціального, політичного, економічного, духовного та

цивілізаційного складових елементів суспільного розвитку за умови домінування глобалізацій них, інформатизацій них та інформаційних процесів. Для визначення стану розвитку громадянського суспільства було запропоновано (на міжнародному рівні) використання індикаторів розвитку громадянського суспільства. Завдяки такому підходу стало можливим проводити аналіз як на національному рівні, так і на рівні окремих регіонів та/або груп країн (за формою правління, політичного устрою тощо). Основними проблемами зростання впливу громадянського суспільства є завищені сподівання на те, що громадянське суспільство може вирішити усі проблеми, а також ступінь готовності владної еліти та суспільства до взаємовигідних форм співпраці (у межах різних інститутів громадянського суспільства).

Ключові слова: владні еліти, суспільство, цивілізаційний розвиток суспільства, громадянське суспільство, масові комунікації, соціальні мережі, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційні процеси, сфери суспільства, індикатори розвитку громадянського суспільства.

Постановка проблеми. Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, телекомунікацій (мобільного зв'язку, мережі Інтернет), новітньої комп'ютерної техніки (персональної та переносної), появи та розгортання соціальних мереж (віртуальний простір) суттєво впливають на всі інформаційні процеси суспільних сфер, розвиток суспільства в цілому, а також на подальший розвиток громадянського суспільства. Крім того, зважаючи на те, що стан розвитку громадянського суспільства залежить від соціального, економічних, моральних, політичних та цивілізаційних змін, які відбуваються на сьогодні, виникає потреба у дослідженні стану розвитку громадянського суспільства та виявлення проблем такого розвитку, беручи до уваги глобалізаційний, інформатизаційний та інформаційний етапи розвитку сучасного суспільства як основне джерело впливу на громадянське суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що дослідженням питань розвитку та становлення громадського суспільства займалися філософи і мислителі минулого, серед яких можна назвати таких: Т. Гобс, Дж. Лок, Н. Макіявеллі, Т. Мор, Е. Ротердамський, А. Сен. Також у цьому напрямі працюють і сучасні дослідники: Т. Андрійчук, В. Буряк, А. Дідух, М. Гурицька, І. Кальної, А. Колодій, В. Полохало, О. Резнік, Ю. Шайгородський тощо.

Враховуючи важливість і практичну цінність наукових праць, варто зазначити, що питання розвитку (трансформації) громадянського суспільства, будучи частиною загальної проблеми формування

суспільства в цілому, вимагає подальших досліджень, в першу чергу з огляду на постійні зміни, що відбуваються у суспільстві.

Мета статті – аналіз стану розвитку та рівня впливу громадянського суспільства на загальний розвиток сучасного суспільства в умовах побудови інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питанням існування та взаємодії таких елементів, як держава, суспільство, і людина, приділялося багато уваги на всіх етапах розвитку суспільства, що в кінцевому результаті призвело до появи такого поняття, як «громадянське суспільство». Формування громадянського суспільства відбувалося (від періоду античності до сьогодення) під впливом соціальних, культурних та історичних цивілізаційних змін. Зважаючи на те, що поняття «громадянське суспільство» з'явилося в рамках європейських моделей розвитку суспільства, тому і сприймається воно усіма іншими як додаток до них. Для можливості розуміння сутності того, про що йде мова, пропонуємо розглянути деякі тлумачення цього поняття. Так, Т. Гоббс у своїй праці «Про людину» відзначав, що становище людини «за межами громадянського суспільства, яке можна назвати природнім станом, не може бути нічим іншим, як війною всіх проти всіх (*bellum omnium contra omnes*)» [5, 280].

О. Резнік пропонує таке визначення: «Громадянське суспільство – це сукупність суб'єктів (особа, сім'я, громадські об'єднання та політичні партії, трудові колективи тощо), які не входять у структуру держави і вступають у різноманітні суспільні відносини, в тому числі і з державою, але існують як відносно незалежні суб'єкти для задоволення своїх потреб та інтересів» [12]. Як зазначає М. Гурицька, громадянське суспільство – «це теоретична категорія для аналізу й пояснення явищ реальної дійсності і свідчить, що громадянське суспільство – агреговане поняття, котре позначає специфічну сутність суспільних комунікацій, соціальних зв'язків, інститутів і цінностей», а «головними суб'єктами такого суспільства є: громадяни зі своїми громадянськими правами і громадські (неполітичні й недержавні) організації-асоціації, об'єднання руху і громадські інститути» [7]. Крім того, Ф. Гегель відзначав, що «обов'язковим є вступ людей у громадянське суспільство, оскільки лише у ньому правове відношення володіє дійсністю» [4, 51]. Наступне бачення громадянського суспільства визначає його як «сферу спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави і в якій переважають громадянські цінності» [1]. Група дослідників

(Ю. Шайгородський, Т. Андрійчук, А. Дідух) зазначають, що «громадянське суспільство – це суспільство громадян з високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних властивостей, яке спільно з державою створює розвинені правові відносини», а «отже, це суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага» [3, 14].

Отже, процес становлення громадянського суспільства «розпочинається з усвідомлення кожною людиною своєї самоцінності, спроможності і можливості своєю працею побудувати гідне життя власній родині й суспільству в цілому» [3, 16]. Але все-таки необхідно брати до уваги спроможність владної еліти очолити ці процеси. Ось тут і криється головний парадокс: «низи» хочуть змін, а «верхи» не можуть їх ні очолити, ні дати можливість новій еліті це зробити. Як свідчить історія, не завжди такий стан речей призводить до революційних змін.

Досліджуючи вплив розвитку держави на розвиток громадянського суспільства, І. Кальной відзначає, що «оформлялося громадянське суспільство як унікальна творчість новоевропейської цивілізації епохи модерну з орієнтиром на зняття конфліктів цивілізованим способом, апелюючи до взаємної довіри і не доводячи проблемну ситуацію до втручання держави з його досить жорсткими структурами», де «ключовим поняттям громадянського суспільства виступає свобода як умова і спосіб людського самоздійснення, обтяженого мірою персональної відповідальності» [6, 24]. Розвиваючи свої ідеї щодо громадянського суспільства, А. Колодій, у свою чергу, відзначає, що «підґрунтя громадянського суспільства складають три кити: приватна власність, розвинені правові відносини, самостійні і впевнені у своїх силах люди» [9, 6]. На наш погляд, така конструкція взаємодії суспільства, громадянина та держави є досить крихкою і залежною від дуже багатьох факторів. У першу чергу необхідно розглядати морально-етичний аспект таких взаємовідносин та ставлення до людської гідності. Ось що говорить про це І. Кальной: «Якщо в суспільстві відсутня свобода або вона не оцінюється належним чином, то там немає і умов для виникнення і становлення громадянського суспільства», а тому «особливість громадянського суспільства полягає в тому, що його не можна створювати штучно там, де відсутня реальна свобода і її адекватне сприйняття, де відсутнє розуміння її цінності» [6, 25]. Тим самим І. Кальной відзначає неможливість побудови громадянського суспільства «згори», але водночас він вважає, що і «знизу» його не можливо побудувати також, а отже

«громадянське суспільство можна тільки пестити і леліяти, проявляючи зацікавленість і зверху і знизу» [6, 38]. Але незважаючи на всю привабливість побудови громадянського суспільства, необхідно зважувати на те, що це не повинно ставати нав'язливою ідеєю. Негативним є впровадження ідей громадянського суспільства у неготове до цього суспільство, без урахування цивілізаційної моделі побудови держави, морально-етичних норм, корупції, неготовності еліти очолити перетворення тощо. А отже, як зазначає В. Буряк, «незабаром проявився феномен початкової консервативності і нересептивності країн «третього світу» відносно до західних форм демократії, соціальних технологій та оперативним тактикам громадянського активізму», коли «їх примусова імплантація в індустріальні та «квазі-постіндустріальні» суспільства може привести до політико-соціального регресу і економічної стагнації» [2, 28-29]. Яскравими прикладами можуть бути Афганістан, Ірак, Лівія, а також країни Африки та колишнього соціалістичного табору.

Проте зміни у сучасному громадянському суспільстві відбуваються постійно. Так, І. Кальной відзначає, що «післявоєнний розвиток Заходу дає підставу говорити про те, що реальним елементам громадянського суспільства наданий новий імпульс технологічними, структурними і культурними змінами, що відповідають розвитку постіндустріального суспільства» [6, 54]. В. Буряк стверджує, що «значущим контекстом розвитку будь-яких соціально-політичних процесів в сучасному світі є глобальні трансформації» [2, 24]. Підтвердження такої позиції можна побачити сьогодні в умовах розбудови інформаційного суспільства, коли, на думку В. Буряка, громадянське суспільство, права людини і демократія є найважливішими концептуальними та ідейно-політичними ресурсами трансформації постіндустріального суспільства [2, 29]. Незважаючи на зазначене, все-таки основною проблемою залишається здатність «повноцінної політико-правової самореалізації громадян», коли «її легітимне забезпечення залишається ключовим моментом для подальшої рефлексії щодо передумов і механізмів становлення сучасних інститутів громадянського суспільства» [2, 21]. І. Кальной пропонує взяти до уваги нову концептуальну схему сучасного громадянського суспільства, яку він розглядає як відношення «громадянин – громадянське суспільство», за яким стоять життєві змісли людини і суспільства як системи, що самоорганізується, єдність приватної і суспільної практики людей; певна система координат, що забезпечує взаємозв'язок вертикальних і горизонтальних суспільних відносин [6, 39]. Підтвердженням позиції

І. Кального відносно постійних змін у підходах щодо громадянського суспільства, що відбуваються під впливом різних факторів, можна знайти і у дослідженні В. Буряка, який зазначає, що «ключові смисли поняття «громадянське суспільство» постійно трансформуються і все більше залежать від культурно-історичного, соціально-політичного і економічного контекстів» [2, 29].

Досліджуючи становлення та розвиток громадянського суспільства, різні дослідники зауважують, що найбільш значний вплив на стан розвитку має цивілізаційний розвиток країни. Тому найменший розвиток громадянського суспільства спостерігається країнах з тоталітарним режимом правління. Прикладом можуть бути країни Східної Європи та країни колишнього Радянського союзу, які на сьогодні знаходяться у перехідному періоді розвитку (від тоталітарного до демократичного) на початку побудови розвинутого громадянського суспільства. І. Кальной пиша: «Ситуація, що склалася в суспільстві перехідного періоду, змушує звертатися до ідеї громадянського суспільства, до її потенціалу соборності, зумовленого такими істотними ознаками, як свобода і справедливість, солідарність і згода. І чим гірші справи в реальному суспільстві, тим більше надій покладається на ідею громадянського суспільства. На жаль, у своїй віртуальній іпостасі громадянське суспільство перетворюється в міфологему. Його розглядають уже як панацею вирішення всіх реальних і можливих протиріч» [6, 40]. В. Полохало у праці «Політологія посткомунізму» відзначає наступне: «Є всі підстави твердити, що відбуваються зміни не лише у сфері власне політичної науки, а й універсальні зміни смислових орієнтирів та способу організації сучасного (філософського) мислення взагалі, що не випадково збігаються у часі з «посткомуністичними революціями» у Центральній та Східній Європі. Політика, право, держава та мораль, етика – ці інститути спільного життя людей опинилися сьогодні у фокусі філософського пошуку». [11]. На наш погляд, таке завищене очікування результатів спричинено діями представників владної еліти, які самі не можуть оновитись і не дають можливості розвиватись суспільству. Тут, мабуть, і є найбільше зло, коли при заміні певних особистостей у владі нічого більше не змінюється, а залишаються лише гасла. У цьому випадку суспільство зневірюється, воно не готове йти на самопожертви заради гасел, без дієвого наповнення в реальному житті. Як це перебороти? Існують тільки теоретичні відповіді (можна виголосити ті ж гасла, тільки навпаки). Ось тут, на наш погляд, і виявляється «запит» на вироблення практичних рекомендацій щодо

побудови реального сучасного впливового громадянського суспільства.

Слід відзначити, що питання громадянського суспільства вийшло на міжнародний рівень. На сьогодні кількість держав доходить до двох сотень, і значна кількість з них не розвивається за європейською чи американською моделями розвитку суспільства (США та країни Західної Європи вважають себе піонерами появи та розвитку громадянського суспільства). Так, в рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН) створено Групу з громадянського суспільства, встановлено механізм співпраці з установами системи ООН, яким визначено, що «неурядові організації мають можливість брати участь у діяльності ООН в такий спосіб: або за допомогою отримання консультативного статусу при Економічній і Соціальній Раді, або шляхом реєстрації при Департаменті громадської інформації» [14]. За даними, представленими на офіційній вебсторінці ООН (<http://www.un.org>): «Секція неурядових організацій Департаменту громадської інформації працює з 1300 неурядовими організаціями, які асоційовані з ООН і підтримують її зусилля по поширенню інформації з основних питань порядку денного, включаючи сталий розвиток, створення більш безпечного і надійного світу, надання допомоги країнам з перехідною економікою, розширення прав і можливостей жінок і молодих людей, боротьбу з бідністю і багато іншого. Зареєстровані неурядові організації сприяють мобілізації підтримки Організації та поширенню знань про неї на місцях» [14]. Крім того, ООН відзначає, що «громадянське суспільство є «третім сектором» суспільства поряд з державою і бізнесом», а також «воно включає в себе організації громадянського суспільства та неурядові організації» і при цьому «ООН визнає важливість партнерства з громадянським суспільством» [14].

Наступною міжнародною організацією, яка об'єднує членів та партнерів з більш ніж ста країн світу, є «Всесвітній Альянс за громадську участь» (www.civicus.org). Цією організацією запропоновано методологію проведення досліджень індексу громадянського суспільства. Так, Л. Загуменнов у своїй книзі «Індекс громадянського суспільства: розвиток партнерства держави, бізнесу та громадянського сектору в Республіці Білорусь» наводить основні принципи, параметри та схеми проведення таких досліджень. Отже, Л. Загуменнов зазначає, що «Всесвітній Альянс за громадську участь» пропонує наступні параметри, за допомогою яких необхідно досліджувати стан громадянського суспільства та його взаємодію з владою і сферою бізнесу, а саме: рівень участі громадян у громадських

ініціативах; рівень організації громадянського суспільства: рівень інституціоналізації (формалізації) громадянського суспільства; наскільки громадянське суспільство практикує деякі основоположні цінності; сприйняття впливу: ступінь впливу громадянського суспільства на прийняття рішень, відповідно до внутрішньої і зовнішньої оцінки; зовнішнє середовище: попередні чотири напрямки аналізуються в контексті п'ятого напрямку, названого в проекті «зовнішнім середовищем», що включає умови (напр. соціально-економічні, політичні, культурні) діяльності громадянського суспільства [8].

Крім того, кожен запропонований напрямок (вимір) пропонується оцінювати кількісними і якісними даними. При цьому кількісні індикатори використовуються у подальшому для побудови «Діаманта» громадянського суспільства (далі «Діамант» ГС), який для придатності проведення емпіричних досліджень подано у графічному виді на рисунку 1 [8].

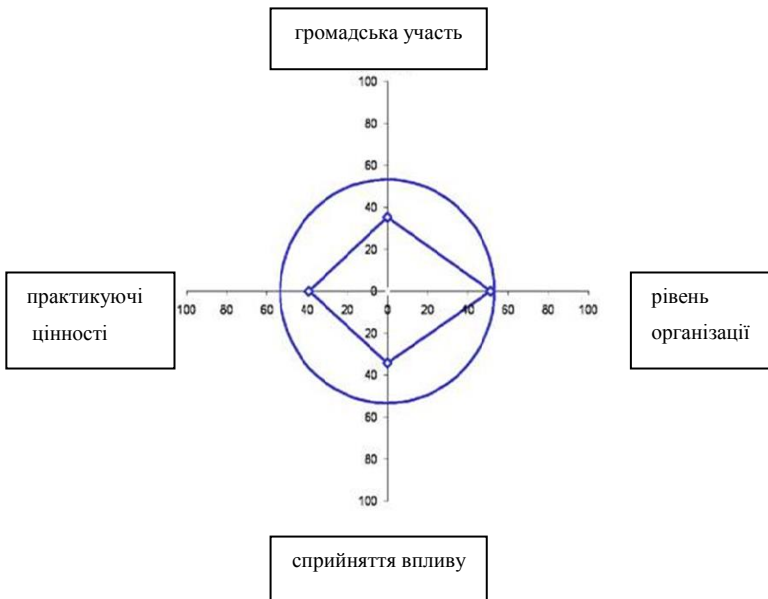

Рис. 1 Загальний вигляд «Діаманта» ГС

Запропонована методологія «передбачає проведення трьох соціологічних досліджень, що дозволяють проаналізувати громадянське суспільство з різних позицій: а) з точки зору самих громадян; б) з точки зору «зовнішніх експертів», під якими маються на увазі представники різних структур (органів державного управління, організацій бізнесу, церкви і т. п.); в) з точки зору громадських організацій» [8].

Необхідно відповісти щонайменше на одне питання за кожним з параметрів, а саме:

– громадська участь. Які зацікавлені сторони беруть участь у прийнятті управлінських рішень і чому? У чому полягають сильні та слабкі сторони участі громадськості?

– рівень організації. Як виглядає географічний і секторальний розподіл громадських організацій? Наскільки репрезентативним є громадянське суспільство для всіх регіонів країни? Чи не сконцентрована переважна частина громадянського суспільства в столиці? Від локального до глобального: які зв'язки громадських організацій з міжнародними структурами?

– цінності, які практикуються. Наскільки прозоре і підзвітне громадянське суспільство? Який внесок робить громадянське суспільство в рішення проблем країни?

– сприйняття впливу. В яких випадках громадянське суспільство може дієво впливати на прийняття управлінських рішень на місцевому, регіональному та національному рівнях? [8].

Слід відзначити, що встановлення індексу розвитку громадянського суспільства дає змогу отримувати загальну картину розвитку громадянського суспільства як в рамках окремих країн, так і на регіональному та світовому рівнях для порівняння з міжнародними стандартами, а в разі певного «недотягування» дозволяє виробляти рекомендації щодо подальших шляхів розвитку громадянського суспільства на всіх рівнях (від національного до світового).

Іншим важливим індикатором розвитку громадянського суспільства є індекс стійкості неурядових організацій (який запропоновано організацією Freedom House (www.Freedomhouse.org)). Цей індекс відображає ступінь розвиненості некомерційного або неурядового сектора в досліджуваній країні. Так, І. Мерсіянова у своєму дослідженні «Індекси громадянської активності: сила і слабкість методик» відзначає: «Індекс стійкості неурядових організацій – інструмент порівняльної оцінки рівня розвитку громадянського суспільства, що включає сім груп показників: організаційний потенціал, фінансові можливості, правозахисна

діяльність (можливості просування громадських інтересів), надання послуг, інфраструктура і образ в очах громадськості. Вимірюється за шкалою від 1 до 7 (1 – найкраще, 7 – найгірше значення). Показники від 1 до 3 збільшують стійкість неурядових організацій, 4 – середнє, можна сказати, нейтральне значення, і від 5 до 7 – перешкоджають стійкості і розвитку неурядових організацій» [10].

Оцінити стан розвитку громадянського суспільства в Україні можна на підставі оприлюдненого Громадським простором індексу сталості розвитку організацій громадянського суспільства (CSOSI), підготовленого Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), який представлено на рисунку 2 [13].

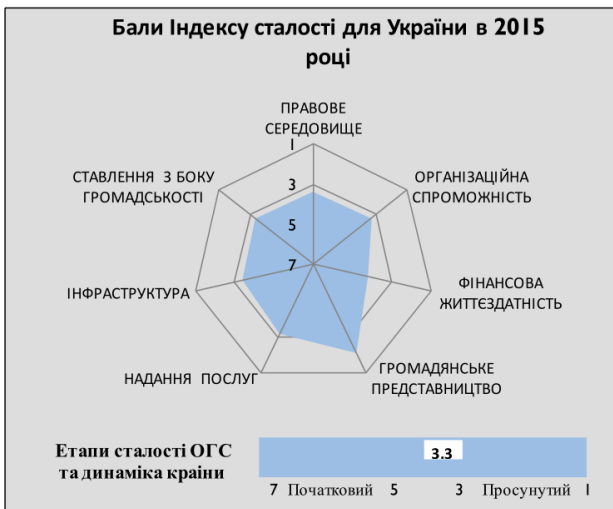

Рис. 2. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства (CSOSI) в Україні в 2015 році

Отже, аналізуючи показники, представлені на рис. 2, можна констатувати, що наша країна має середні показники. Так, на офіційному вебсайті «Страна.ua» (<https://strana.ua>) було оприлюднено інформацію про те, що Міжнародна правозахисна організація «Freedom House» опублікувала доповідь «Свобода у світі», у якій віднесла Україну в 2017 році «до частково вільних країн, поряд з Мексикою, Мадагаскаром, Туреччиною і Папуа-Новою Гвінеєю» [15].

Враховуючи зазначене, можна побачити вихід тематики щодо розвитку громадянського суспільства на міжнародний рівень. Отже,

можна вважати, що в розвитку громадського суспільства, в тому чи іншому виді, задіяними є більшість країн світу. Наступним цікавим напрямом досліджень є вплив та роль глобалізаційної та інформаційної складових сучасного суспільства на питання розвитку громадянського суспільства. Досить цікавими є дослідження В. Буряком нового поняття «глобальне громадянське суспільство», представлене у його праці «Глобальне громадянське суспільство і мережеві революції». Він зауважує, що «специфічною особливістю сучасного етапу становлення громадянського суспільства стала взаємодія і взаємодоповнюваність інтернетизованої мобільної телефонії та соціальних мереж», тому «цей технологічний симбіоз дав імпульс для новітньої «комунікативної революції», а отже «глобальні потоки праці і капіталу, планетарна інфо-медійна сфера і громадянські ініціативи, спрямовані на формування демократичного середовища, особливо за допомогою соціальних мереж, забезпечили передумови для прискореного формування глобального громадянського суспільства» [2, 5-6]. Яскравий приклад такої позиції можна побачити у діяльності таких відомих організацій, як «Freedom House», «Лікарі без кордонів» тощо. Вказані організації перешли межі національних кордонів і тим самим стали глобальними громадськими організаціями, позиція яких має вагу і суттєвий вплив на національні уряди та владу. Досліджуючи питання глобального громадянського суспільства, В. Буряк зазначає, що «успішність реалізації громадянських ініціатив в сучасному світі залежить від роботи трьох значущих об'єктивних факторів: глобальних багаторівневих трансформацій («глобалізації»), технологічної інфраструктури для успішної громадянської комунікації – планетарної інформаційної мережі (інтеграції Інтернет з мобільною телефонією) та експоненціального розширення національних і транснаціональних соціальних мереж» [2, 6].

Підтвердженням сказаного може бути сьогоднішня. Соціальні мережі практично з самого початку свого розвитку будувалися без урахування національних кордонів. Доступність цих соціальних мереж для широких верств населення, помножена на розвиненість комунікаційних мереж, технологій, здешевлення комп'ютерного кінцевого обладнання (ПЕОМ, нетбук, ноутбук, комунікатор, смартфон тощо) та інформатизація, – ось те, за рахунок чого інформація у соціальних мережах стала розповсюджуватися моментально по всій земній кулі. Такий стан речей дозволив усім прошаркам суспільства здійснювати контроль та моніторинг дій влади на наднаціональному рівні (окрім закритих країн, наприклад Північна Корея). Тим самим глобальне громадянське суспільство сприяє більш

інтенсивному розвитку громадянського суспільства на національному та регіональному рівнях. Але серед позитиву є і негатив. Так само, як громадянське суспільство використовує інформаційно-комунікаційні технології, мережу Інтернет, соціальні мережі та медіаресурси, масові комунікації, так і владні структури на національному та наднаціональному рівнях використовують вказаний арсенал у своїх цілях (в першу чергу це здійснення владних повноважень, маніпуляції свідомістю, пропаганда тощо). Але не можна стверджувати, що глобальне громадянське суспільство вже побудоване, оскільки різні країни досить суттєво відрізняються і тим самим уповільнюють процеси глобалізації і мають різні швидкості розвитку громадянського суспільства на національному та регіональному рівнях.

Висновки. Підсумовуючи наведені вище міркування про стан розвитку громадянського суспільства та його трансформацію, можна відзначити наступне. По-перше, для повноцінного розвитку громадянського суспільства та його діяльності як ефективного механізму взаємодії між владою, суспільством та громадянином необхідна готовність владної еліти та суспільства до повноцінного діалогу для можливості побудови сучасної держави. По-друге, населення повинно усвідомити, що громадянське суспільство не є панацеєю для вирішення усіх проблем, а є лише одним із дієвих інструментів їх вирішення. По-третє, сталий розвиток громадянського суспільства можливий за умови розвитку усіх сфер суспільства (соціальної, економічної, політичної та духовної). По-четверте, глобалізація починає впливати на національні та регіональні громадські суспільства, уніфікуючи їх та роблячи «безликими та однаковими» (такими, що втратили національні культурні, соціальні, духовні риси). По-п'яте, необхідно враховувати вплив на стан розвитку громадянського суспільства таких сучасних тенденцій, як «індивідуалізоване суспільство», «суспільство споживання» та «відкрите суспільство», в умовах зростання рівнів свободи окремих індивідів/громадян.

Перспективи подальших розвідок. Стрімкі зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільства завдяки широкому використанню сучасних технологій та змін у комунікаційних процесах, впливають на розвиток, становлення і подальші трансформації громадянського суспільства. Це може бути орієнтиром для подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Alexander J.* Bringing Democracy Back In // Intellectuals Beyond Academy. Ed. by Ch. Lemert. – Sage, 1990. – P. 168.
2. *Буряк В. В.* «Глобальное гражданское общество и сетевые революции». – Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. – 152 с.
3. Влада і суспільство: діалог через громадські ради : монографія / Шайгородський Ю. Ж., Андрійчук Т. С., Дідух А. Я. [та ін.] ; за заг. ред. Шайгородського Ю. Ж. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 148 с.
4. *Гегель Г. В. Ф.* Философская пропедевтика. // Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет: 2 т. – Т. 2. / Сост., общ. ред. А.В. Гулыги. – М.: Мысль, 1971. – С. 7–209.
5. *Гоббс Т.* Основ философии часть вторая. О человеке / пер. А. Гутермана // Гоббс Т. Сочинения: в 2-х т. / сост., ред., авт. вступ. ст. и примеч. В. В. Соколов. – М.: Мысль, 1989. Т. 1. – С. 280.
6. Гражданское общество: истоки и современность / Науч. ред. проф. И. И. Кальной, доц. И. Н. Лопушанский. 2-е изд., доп. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс». 2002. – 296 с.
7. *Гурицька М. С.* Громадянське суспільство: теорія і практика. – Вісник Сев. ДТУ. Вип. 91. Політологія. Зб. Наук., пр. – Севастополь: Вид-во Сев. НТУ, 2008 р. – С. 219-222.
8. *Загуменнов Л.* Индекс гражданского общества: развитие партнерства государства, бизнеса и общественного сектора в Республике Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.knigi.link/politicheskaya-filosofiya-nauka/index-grajdanskogo-obschestva-razvitie-25549.html (дата звернення 31.10.2017) – Назва з екрана.
9. *Колодій А. Ф.* Проблеми і перспективи розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.political-studies.com/wp-content/uploads/2010/01/Civil-Society.pdf (дата звернення 02.11.2017) – Назва з екрана.
10. *Мерсиянова И. В.* Индексы гражданской активности: сила и слабость методик. – Режим доступа: [www.hse.ru/data/533/114/1237/Индексы гражданской активности Мерсиянова_1.pdf](http://www.hse.ru/data/533/114/1237/Индексы_гражданской_активности_Мерсиянова_1.pdf) (дата звернення 26.10.2017) – Назва з екрана.
11. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В.Полохало (керівник авт. колективу); Заг. ред.-ція.: Є.Бистрицький (розд. 1), В.Полохало (розд. 2), С.Макеєв (розд. 3), О.Дергачов (розд. 4). – К.: Політична думка, 1995. – 368 с.
12. *Резнік О.* Особистість і громадянське суспільство: досвід теоретичного осмислення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. 0 № 3. – С. 68-79.
13. Сайт Громадського простору. – Режим доступу: www.prostir.ua/event/prezentatsiya-indeksu-stalosti-rozvytku-orhanizatsij

hromadyansko-ho-suspilstva-ukrajiny/ (дата звернення 01.11.2017) – Назва з екрана.

14. Сайт ООН. – Режим доступу: www.un.org/ru/sections/resources/civil-society/index.html (дата звернення 25.10.2017) – Назва з екрана.
15. Сайт Страна.ua. – Режим доступу: www.strana.ua/news/53038-rejting-freedom-house-otnes-ukrainu-k-chastichno-svobodnym-stranam.html (дата звернення 28.10.2017) – Назва з екрана.

Квашин В. Состояние и проблемы развития гражданского общества.

Предмет исследования в статье – понятие «гражданское общество», его место и роль в современном развитии общества. Определены основные условия, согласно которым происходит формирование и развитие гражданского общества, а также отмечена взаимозависимость между властью, обществом и гражданином. В рамках исследования изучалось влияние и зависимость состояния развития гражданского общества от социального, политического, экономического, духовного и цивилизационного составляющих элементов общественного развития при условии доминирования глобализационных, информатизационных и информационных процессов. Для определения состояния развития гражданского общества было предложено (на международном уровне) определять его с помощью индикаторов развития гражданского общества. Благодаря такому подходу стало возможным проводить анализ как на национальном уровне, так и на уровне отдельных регионов и/или групп стран (по форме правления, политического устройства и т.п.). Основными проблемами роста влияния гражданского общества есть завышенные надежды на то, что гражданское общество может решить все проблемы, а также степень готовности властной элиты и общества к взаимовыгодным формам сотрудничества (в рамках созданных различных институтов гражданского общества).

Ключевые слова: властные элиты, общество, цивилизационное развитие общества, гражданское общество, массовые коммуникации, социальные сети, информационно-коммуникационные технологии, информационные процессы, сферы общества, индикаторы развития гражданского общества.

Kvashyn V. Civil society: its status and current transformations.

The research subject in the article is the concept of "civil society", its place and role in the modern development of society. The main conditions are defined, according to which the formation and development of civil society takes place, and also the interdependence between power, society and citizen is noted. The study examined the influence and dependence of the state of development of civil society on the social, political, economic, spiritual and civilizational components of social development provided that globalization, information and information processes dominate. To determine the state of development of civil society, it was proposed (at the international level) to define it using indicators of the development of civil society. Thanks to this approach, it became possible to conduct analysis both at the national level and at the level of individual regions and / or groups of countries (in

the form of government, political arrangements, etc.). The main problems of the influence growth of civil society are overestimated hopes that civil society can solve all problems, as well as the degree of readiness of the power elite and society for mutually beneficial forms of cooperation (within the framework of the various civil society institutions created).

Keywords: power elites, society, civilizational social development, civil society, mass communication, social networks, information and communication technologies, information processes, social spheres, indicators of civil society development.

Капустін С.

СВІТГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті стверджується, що дійсний, а не уявний патріотизм формується тільки на твердій світоглядно-методологічній основі, опираючись на яку особистість приймає рішення свідомо, переконано. Таку основу для особистості формує система освіти. Здобуваючи знання, компетенції та цінності, особистість формує в собі впевненість у правильному розумінні світу, а відтак може приймати рішення, за яке цілком свідомо несе відповідальність. У контексті патріотичного виховання головними сегментами знання є знання філософські, історичні та політичні: про людину і суспільство, колектив і державу, внутрішню і зовнішню політику, історію і культуру. Їх укоріненість у навчальний процес, особливо при підготовці педагогічних кадрів, має бути безапеляційною.

Ключові поняття: людина, культура, освіта, виховання, світогляд.

Постановка проблеми. Перед тим, як безпосередньо звернутися до концептуально-теоретичного аналізу різноманітних форм, методів і технологій громадянсько-політичного виховання, виокремимо, які світоглядні завдання перед ним ставляться і які функції воно виконує як ефективний засіб формування цілісного світогляду учнівської молоді. Найважливішою метою цього сегменту виховної діяльності в навчальних закладах є формування у дітей і молодих людей компетентності до раціонального та критичного ставлення до навколишньої соціальної дійсності. Сформувавши таке ставлення, можна інноваційно-гуманістичними виховними засобами прищеплювати учням цінності демократизму, поваги до прав людини, миролюбства, толерантності, поваги до традицій і законів того чи